

SAMLAREN

TIDSKRIFT

FÖR

SVENSK LITTERATURHISTORISK
FORSKNING

NY FÖLJD. ÅRGÅNG 28

1947

UPPSALA 1947

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET

UPPSALA 1948
ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI AB
47543

Gunno Dahlstierna och »andra schlesiska skolan».

Av Johannes Carlenvall.

Likheten mellan Gunno Dahlstiernas diktning och den tyska barockdiktningen på 1600-talet, den s. k. »andra schlesiska skolan», påpekades redan av Hammarsköld men har aldrig närmare undersökts. Erik Noreen har visat, att skalden vid sin översättning av Guarinis *Pastor fido* i stor utsträckning har begagnat Lohensteins och Hofmanswaldaus versioner¹, men har därutöver icke annoterat några beröringspunkter mellan Dahlstierna och dessa författare. Martin Lamm går i sin bok om Gunno Dahlstierna så gott som helt förbi frågan. Dahlstierna vistades i Tyskland en stor del av 1680- och 1690-talet, den tid då den andra schlesiska skolans diktning var som mest aktuell², och de allmänna stil-likheter som ha kunnat konstateras mellan hans poesi och denna skolas göra sannolikt, att också detaljinfluenser skola kunna låta sig påvisas.

Den första av Dahlstiernas dikter, för vilken han otvivelaktigt har haft en tysk förebild, är »Åminne Öwer Dän — — — Högborne Fursten — — — Herr Adolph Johan Pfaltzgreve — — — Sampt däss Gemähl — — — 1690».³ Denna har slående likheter med en »Begräbnüss-Gedicht» av Hofmanswaldau, nämligen »Auf den Tod eines vornehmen Freundes».⁴ Det gäller både disposition, innehåll och versmått. I båda talas det först om världens förgänglighet i allmänhet. Hofmanswaldau övergår därefter att i tur och ordning beskriva »die Kindheit», »der Jahre bestes Theil / die Jugend», »das männlich' Alter» och »das Alter — / des Lebens Mitternacht». Dahlstierna skildrar visserligen ej barndomstiden men däremot efter varandra »vår Ögna Lust vår Ungdom», »vår bästa Mandom» och »Åldrens Daga». Båda skalderna tala därefter om vad som icke kan fördäras av döden, »die Tugend und die Seele» (Hofmanswaldau), »Hans Siäl — — — hans Namn» (Dahlstierna), och besjunga i samband därmed den dödes dygder och odöd-

¹ Gunno Eurelius Dahlstierna, *Samlade dikter*, utgivna av Erik Noreen, Svenska Vitterhetssamfundet, 2, Stockholm 1928, s. 79 ff.

² Att Hofmanswaldau vid den tiden även var känd i Sverige, visas av den översättning av Hofmanswaldaus *Helden-Briefe*, som år 1700 gjordes av C. G. Österling.

³ Gunno Eurelius Dahlstierna, *Samlade dikter*, Svenska Vitterhetssamfundet, 1, Stockholm 1920—1927, s. 20 ff.

⁴ C. H. von Hofmanswaldau, *Deutsche Übersetzungen und Gedichte*, Breslau 1679, *BegräbnüssGedichte*, s. 3 ff. Noreen nämner i sin kommentar till Dahlstiernas samlade dikter ingen förebild (Dahlstierna, *Samlade dikter*, 2, s. 6 ff.). Lamm ifrågasätter, beträffande Dahlstiernas personifikation av tiden, inflytande från Marinos Adone men tillägger: »riktigt bevisande likheter saknas» (Lamm, *Gunno Dahlstierna*, Stockholm 1946, s. 49).

liga rykte. Till sist följa i båda dikterna några avslutande, rätt fristående versrader, som av den svenske skalden givits överskriften »Grab-Stein» men av den tyske lämnats utan rubrik.

Även detaljer ådagalägga, att Dahlstierna måste ha känt till denna Hofmanswaldaus Begräbnüss Gedicht. En mängd ord och uttryck i den förres gravskrift ha direkta motsvarigheter i den senares. För att visa detta skall jag citera några verser ur båda dikterna.

Hofmanswaldaus »Auf den Tod» etc. börjar med följande uttryck för den i dåtidens poesi vanliga förgängelsekänslan:

- Was Erd' und irrdisch heist / zustört der Rost der Zeit /
 Die kleine Welt der Mensch / der trägt sich selbst zu Grabe /
 Sein Haus / und seinen Schmuck frist Faulniss / Staub / und Schabe /
 Und wird durch Eitelkeit / wie Blumen abgemeit:
 5. Er zehrt / und wird verzehrt / vertriebt und wird vertrieben /
 Und seines Wesens ist / die Asche Zeugniß blieben.
 Des Leibes Pracht und Schein / das schöne GötzenBild /
 So die verblente Welt mit tausend Opfern ehret /
 Hat Kranckheit und Verdruss oft vor der Zeit versehret /
 10. Und diesen SonnenStraal mit Wolcken fest' umhüllt:
 Es muss der Haare Gold / der Jahre Silber weichen /
 Die Funcken werden Schnee / die Rosen die verbleichen.

Dahlstierna, »Åminne etc.», vv. 13—22, varierar temat på följande sätt:

- Dän Siöna Guda-bild / som bär sig siälf till Grawa /
 Då när dät prålar mäst wårt arma Kiött ok Blod /
 15. När det tyks mäst i wäld Godz / Makt og Åra hafwa /
 Så swinner det sin kos med sitt förhäfna Mod:
 Så at / dän Wärlden all mäd tusend Offer ärat /
 Däns höghet / land ok Folk på Solens wagn frambar /
 Snart blir med Skröplighet för alt sit Prål beswärat /
 20. Ok Aska witne blir til hwad han warit har.
 De gröna Åren mån för Silber Håren wika
 Tid nöter Tiden ut / gör röda Blumman blek /.

Man finner här många likartade uttryck. Orden »das schöne Götzen-Bild» hos Hofmanswaldau blir »dän Siöna Guda-bild» hos Dahlstierna. Uttrycket »der trägt sich selbst zu Grabe» hos den tyske skalden återkommer hos den svenske i orden: »som bär sig siälf till Grawa». »So die verblente Welt mit tausend Opfern ehret» hos Hofmanswaldau motsvaras hos Dahlstierna av raden: »Så at / dän Wärlden all mäd tusend Offer ärat /.» »Und seines Wesens ist / die Asche Zeugniß blieben» har Dahlstierna översatt med »Ok Aska witne blir til hwad han warit har».

På ett ställe har den svenske skalden ändrat sin förebild på ett mindre lämpligt sätt. När de båda diktarna vilja beskriva människans åldrande, så uttrycka de sig i följande ordalag:

Es muss der Haare Gold / der Jahre	De gröna Åren mån för Silber Håren
Silber weichen /	wika
Die Funcken werden Schnee / die Ro-	Tid nöter Tiden ut / gör röda Blumman
sen die verbleichen	blek /

Under det att Hofmanswaldau alltså låter »der Haare Gold» vika för »der Jahre Silber», låter Dahlstierna »De gröna Åren» vika för »Silver Håren».

Hos båda finnas »år», »hår» och »silver». Men liknelsen blir i den tyska dikten korrekt, därigenom att skalden låter »hår» och »år» stå blott som attribut till »guld», respektive »silver», och låter dessa senare ord vara huvudord. I den svenska dikten få däremot »åren» och »håren» stå som huvudord.¹

På åtskilliga andra ställen i dikten har Dahlstierna uttryck, som erinra om Hofmanswaldau, men det gäller där vändningar av mera allmän art, som kunna ha kommit till honom även från andra håll än den tyske skaldens. Möjligen kan följande särskilt antecknas. Hofmanswaldau säger, att ungdomen »sucht ihren Untergang / durch Glut / Flut / Eis / und Eisen»; Dahlstierna att samma »undergång» är något, som åstadkommes av »Snö ok Siö / Swärd / Eld / Luft / Siukdom».² Dahlstierna förklarar om den döde, att »hans bästa del — — — til Himla far», vilket kan stå i samband med att Hofmanswaldau skriver: »es ist das schlechste Theil begraben / Was nicht der Sarg beschleust / das wil der Himmel haben» (vv. 59—60). På andra ställen har också Hofmanswaldau »das beste Teil» som beteckning på själen, t. ex. Begräbnüss Gedichte, sid. 18, v. 22: »Das beste Theil von dir entweicht dem grauen Bande.»

Båda skalderna berömma den dödes patriotism och dikterna sluta med att framhålla det onödiga i att rista hans lov i sten och koppar, men skalderna skola »dock» göra det.

Es ist ein Überfluss in Stein und Ertz
zu stechen /

Das Wolverhalten schreibt den besten
LebensLauff.

Doch wird ein kurtzes Wort / — — —
Gewisslich nicht zu sehr getadelt werden können

(vv. 74—78).

På Sten ok Koppar kan Ert Minnes Lof
ei lita /

Som ewigt är / de dö af Äldrens skarpa
Bett:

Dok tör iag dässe Ord i hårdan Marmor
rita

(vv. 65—67).

Av den föregående jämförelsen torde ha framgått, att Dahlstierna måste ha känt till Hofmanswaldaus dikt, när han skrev sin egen. Likheterna äro alltför stora, för att man skulle kunna betvivla detta. Dispositionen, versmåttet och många enskilda uttryck har han övertagit. Dessa senare äro framför allt sådana stilegendomligheter, som utmärka barockdiktningen, i synnerhet upprepningar, personifikation av abstrakta begrepp och omskrivningar.

* * *

¹ Jämför C. H. v. H. *Deutsche Übersetzungen und Gedichte*. Helden-Briefe, Leipzig und Breslau 1680, s. 35, v. 13: »Hier soll der Haare Gold in Silber sich verkehren», i svensk översättning: »Här måste håretz Guld i Silfwer sig förwända» (*Hielte Bref Och Någre Andre Sinrike Poetiske Dikter På Tyska sammanskrefne Af Christian von Hofmanswaldau / Och nu mera förswenskade*. Stockholm 1700, s. 30, v. 25)!

² Uppräknningar hos Dahlstierna sådana som »Stoft / Mull / Mahl / ok Mått» (v. 8) eller »Snö ok Siö / Swärd / Eld / Luft / Siukdom» (v. 31) tycks bildade efter mönster av Hofmanswaldau, t. ex. Heldenbriefe sid. 65, v. 25 ff.: »Die Rauigkeit der Luft / Stein / Wasser / Berg und Hecken / Wild / Regen / Nebel / Schnee / Wind / Hagel / Eiss und Frost / Durst / Hunger / Finsternüss / Sand / Wüste / Furcht und Schrecken /; s. 109, v. 12: »Stand / Reichthum / Majestät / ist ihm ein Gauckel-Spiel /»; s. 109, v. 15: »Was aber speiss ich mich mit Schatten / Dunst und Winde?». Dessa uppräknningar äro så gott som ordagrant översatta i »Hielte Bref», Stockholm 1700, s. 56, v. 5 ff., s. 92, vv. 27 och 30. Att kalla döden för en »Untergang» tycks vara vanligt hos Hofmanswaldau. Dahlstierna kallar tiden en »Undergång» i Kunga Skald, strof 156.

Ej lång tid efter »Åminne» skrev Dahlstierna »Et wälförtiänt Beröm» vid Carl Liedemans jordfästning.¹ Även här kan man spåra beroende av andra schlesiska skolans diktning. Noreen har i sin kommentar påpekat, att liknelsen om rosen i tredje strofen är lånad ur översättningen av Pastor fido.² Av Dahlstiernas formulering framgår ock, att han här följt Hofmanswaldaus version. Vers 22 i gravkvädet lyder: »Si! hwar är då än Rohs ok hennes Purpur Mund?» Denna motsvaras i Den Trogna Heerden av »Hwar är den Roosen nu / och hennes Purpur-Mund?»³ Även Hofmanswaldau har här en fråga: »Wo ist die Rose doch und ihre Lieblichkeit?»⁴

I »Et wälförtiänt Beröm» ger skalden en vacker skildring av hembygdens natur och folkliv. Castrén tror, att det här kan föreligga reminiscenser från L'Adone.⁵ Lamm anser dock inte »likheterna afgörande».⁶ Noreen säger, att »Castréns antagande är mycket rimligt om ock ej direkt nödvändigt».⁷ Det förefaller emellertid, som om Dahlstierna omkring 1690 varit influerad i synnerhet av andra schlesiska skolans diktning. Marini har varit det stora mönstret framför allt i Kunga Skald, men denna dikt publicerades först år 1698.⁸ Gravskriften över Carl Liedeman skrevs däremot redan 1691. Så kort tid som knappt ett halvår tidigare hade Dahlstierna skrivit ovannämnda »Åminne» i nära anslutning till en dikt av Hofmanswaldau. Det var även vid denna tid, som han påbörjat översättningen av Pastor fido, i vilken han är mycket beroende av Lohensteins och Hofmanswaldaus version.⁹ När man nu finner, att Lohenstein i en av sina dikter beskriver Schlesien på ett sätt, som öskt leder tankarna till Dahlstiernas hembygdsskildring i »Et wälförtiänt Beröm», så vill man gärna tro, att Lohensteins dikt i det avseendet i någon mån varit förebild för Dahlstiernas.

Några verser ur den tyska dikten må här citeras:

85. »Und unserm Schlesien weicht Deutschland in Getichten.
Doch prangt auch dieses nicht durchaus mit gleichen Früchten.
Solt' ich in diesem nun gelehrter Einsamkeit
Den Musen anzuweh'n / den Schatz der edlen Zeit /
Und dass ich / wo ich kan / noch was gereimtes schreibe /
90. Mir einen Orth erwehl'n / so würde mich die Liebe
Des Vaterlandes ziehn an unsre schlancke Loh.¹⁰
Wahr ist's; das Hertze lacht / mein gantzer Geist wird froh /
— — —
95. Wenn ich von Roschkowitz¹¹ und meinem Kittelau
Den Ursprung der Geburth mein Vaterland beschau'.
— — —

¹ *Samlade dikter*, 1, s. 43 ff.

² *A. a.*, 2, s. 9 och 80.

³ *Samlade dikter*, 1, s. 228, v. 175.

⁴ *C. H. v. H., a. a.*, s. 26, v. 6.

⁵ Castrén, *Stormaktstidens diktning*, Stockholm 1907, s. 19.

⁶ Lamm, *Olof Dalin*, Uppsala 1908, s. 54, not 1. Jämför Lamm, *Gunno Dahlstierna*, s. 51, där författaren utan kommentar nämmer Castréns åsikt!

⁷ Dahlstierna, *Samlade dikter*, 2, s. 9.

⁸ Noreen, *Om tryckären för ett par av Dahlstiernas skrifter, Studier tillägnade Esaias Tegnér*, Lund 1918, s. 209 ff.

⁹ Dahlstierna, *Samlade dikter* 2, s. 79 ff.

¹⁰ Biflod till Oder, väster om Breslau.

¹¹ Lohensteins gods sydväst om Breslau vid Nimptsch. Se Müller, Conrad, *Beiträge zum Leben und Dichten Daniel Caspars von Lohenstein, Germanistische Abhandlungen*, herausgegeben von Karl Weinhold, 1, Breslau 1882), s. 52!

105. Die Lohe / wo sie sich durch hole Klippen zwänget /
Und über einen Fels mit süssem Rauschen sprengt /
Wirft nichts / als lauter Perl'n in meinen Augen aus.
— — —
— — —; es wohn' in diesem Winckel /
115. Wo Berg' und flaches Land zusammen sich vermähln /
Zobothens¹ Klufft fürs Haupt und zum Kompas erwehln
Mehr Einfalt / aber auch mehr Unschuld und Vergnügen.
Die gröste Klugheit ist hier Gärte baun und pflügen;
Mit einem Wortt': es schlägt Arcadien sehr zu /
120. Der Weitzen ist sein Gold / sein Reichthum stille Ruh /
Die Viehzucht sein Gewerb / der Zuwachs seine Speisen /
Die Milch sein Zuckerwerck. Man schleiffet hier das Eisen
Zu Pflugscharrn / keine Schmied' ist zu Gewehren hier.»²

Det finns flera överensstämmelser mellan Lohensteins hembygdsskildring och Dahlstiernas. Stilen är i båda anmärkningsvärt enkel. Och även beträffande innehållet iakttar man likheter. Båda författarna framhålla sina landsmäns intresse för diktning:

»Und unserm Schlesien weicht Deutschland in Getichten» (v. 85). »De kunna Skalder fler än de Homerus skriwet» (v. 87).

Hela Schlesien har ej samma värde för Lohenstein, ej heller hela Dalsland för den svenske poeten. Den förre dröjer framför allt vid Lohe, Roschkowitz, Kittelau och Zoboth, den senare vid bl. a. Bore-Kulle, Stigs- och Brurefiäll samt Hässle Kullar:

»Die Lohe / wo sie sich durch hole Klippen zwänget /
Und über einen Fels mit süssem Rauschen sprengt» (vv. 105, 106) »Där Stigs- ok Brurefiäll med hwite Forsar skwalar
Utför de brante Flog — — —» (vv. 53, 54)

»Zobothens Klufft fürs Haupt und zum Kompas erwehln» (v. 116). »Där Hässle Kullar dem — — —
Ä för en Siö-Nähl wiss» (vv. 55, 56).

I Dahlstiernas hembygd finns det inte blott berg och fjäll utan även »gröne Kaser» (v. 65), och »Berg' und flaches Land zusammen sich vermähln» (v. 115) även i Schlesien.

Även människorna i Dalsland och Schlesien få sin eloge. Båda folken ha samma egenskaper och leva på samma sätt:

»— — —; es wohn' in diesem Winckel / Mehr Einfalt / aber auch mehr Unschuld und Vergnügen» (vv. 114, 117). »Där bor et stilla Folk / Enfaldighetens Wänner; Et folk som är förnögt» (vv. 57, 59)
»Dän gyldne Tid, — — — kröp hijt in i dänna lilla Wrå» (vv. 97, 98).

För invånaren i Lohensteins hembygd är »Die Viehzucht sein Gewerb / der Zuwachs seine Speisen, / Die Milch sein Zuckerwerck» (vv. 121, 122). Även Dahlstierna talar om boskapsskötseln i sin hembygd, om hur herden äter sin enkla spis och flickan mjölkar sin ko (stroferna 9, 10). Människor-

¹ Zobten, berg sydväst om Breslau.

² Lohenstein, *Sämmtliche Gedichte* 4, Breslau 1689. Hyacinthen, s. 79, v. 2 nedifrån ff.

nas fredliga sinnelag betonas (Lohenstein: vv. 122, 123; Dahlstierna: strof 13). Den trettonde strofen i den svenska dikten är även, såsom Noreen påpekat, influerad av några verser i Den Trogna Heerden.¹

* * *

Även i sin omfångsrikaste och mest bekanta begravningsdikt, Kunga Skald, är Dahlstierna påverkad av utländska mönster. Den viktigaste förebilden för detta kväde är Marinis L'Adone.² Men andra schlesiska skolans diktning har även i detta fall spelat en viss roll.

I stroferna 157 och 158³ beskriver Dahlstierna vårt liv och döden genom en rad uppräknningar. Noreen säger i sin kommentar, att »formuleringen tillhör de vanligaste schablonerna i senrenässansens litteratur, ej minst i 'den andra schlesiska skolans' poesi». Han nämner dock ingen bestämd utländsk dikt som förebild men hänvisar inom svensk litteratur till Stiernhielms Hercules v. 61—64 och Lucidors psalm »O! Syndig Man».⁴ Den sista versen i strof 157 påminner också närmast om formuleringen i Hercules v. 61. Det övriga i strofen erinrar om en dikt av Hofmanswaldau, »Betrachtung der Welt».⁵ Inte bara formulering och versmått (alexandriner) utan även innehållet visar överensstämmelser. Båda dikterna börja med en fråga, på vilken det svaras med en rad uppräknningar, t. ex.:

»Ein Glas von schöner Schrift / so Gift im Busen träget.» (v. 13)	»Ett rågat Drycke-kaar bräddfullt med bittre Dråppar» (v. 1251)
»Ein Eiss / darauf man fällt» (v. 34) ⁶	»Een blancker Iis / hwar på wij gå och Alle slinte» (v. 1255)
»das grosse Nichts» (v. 1. Ingår i ovan- nämnda fråga).	»Et Inte» (v. 1256)

Hofmanswaldau har skrivit en dikt med rubriken »Der Todt»⁷, vilken skildrar de trognas död och lyder så:

»Was ist der Tod der Frommen?
Ein Schlüssel zu dem Leben /
Ein GräntzStein böser Zeit /
Ein Schlawfrunck alter Reben /
5. Ein Fried auff Krieg und Streit.
Ein Führer zu der Sonne/
Ein Steg ins Vaterland /
Ein Auffgang aller Wonne /
Ein Trieb von grosser Hand.

¹ *Samlade dikter* 2, s. 11; 1, s. 196, v. 29 ff. Att märka är dock, att Dahlstierna i sist-nämnda dikt nästan ordagrant återger Lohensteins version: »Die güldne Zeit verkroch in diesen Winckel sich / Als sie der Welt und Menschen sich entschlug / Die eisern sind / voll Laster und Betrug» (C. H. v. H., *Deutsche Übersetzungen und Gedichte*, Breslau 1700, Der vorredende Alpheus, v. 29 ff.). I »Et wälförtiänt Beröm» har han däremot en delvis annan formulering.

² Lamm, *Olof Dalin*, s. 43 ff.

³ *Samlade dikter* 1, s. 104.

⁴ *A. a.* 2, s. 34.

⁵ C. H. v. H., *Deutsche Übersetzungen und Gedichte*, Breslau 1679, Begräbnüss Gedichte, s. 50 ff.

⁶ På ett annat ställe säger Hofmanswaldau: »Es ist ein schlüpfrig Eiss / darauf wir schreiten müssen», *a. a.*, *Vermischte Gedichte*, s. 17, v. 1.

⁷ C. H. v. H., *a. a.*, *Vermischte Gedichte*, s. 38.

10. Ein Zunder zu dem Lichte /
 Ein Flug in jene Welt /
 Ein Paradiesgerichte /
 Ein Schlag / der alles fällt.
 Ein Abtritt aller Plagen /
 15. Ein Baum vor alle Noth /
 Was soll ich ferner sagen?
 Diss alles ist der Tod.»

Beskrivningen har stora likheter med strof 158 i Kunga Skald:

1257. »Hwad är då Döden för Guds trogne Männ? Ett Nöje:
 Förläsnung från allt Qwaal: Et nyfödt Ähre-Lijf:
 Een Glädie uthan Sorg: Een Lust upfyld med löje:
 1260. Een liufig Morgon Sömn: Ett ewigt Tijdfördriif:
 Een Stega / hwar på wij till Himbla oss uphöje:
 Een Roo: Een salig Fred: een Ända på allt Kijf:
 Een härlig bröllops-Skrud: een Skiänck af många Gåfwor:
 Ett ständigt Giästabod af Guds-huus rijke Häfwor!»

Hofmanswaldau kallar, som synes, döden för »Ein Steg ins Vaterland»; Gunno Dahlstierna kallar den för »Een Stega / hwar på wij till Himbla oss uphöje». Den himmelska saligheten är för den tyske skalden »Ein Paradiesgerichte», för den svenske »Ett ständigt Giästabod af Guds-huus rijke Häfwor». Övriga uttryck, som likna varandra, äro av mera allmän art. Båda skalderna börja sin beskrivning med en fråga, som de svara på. Båda använda alexandriner, ehuru Hofmanswaldau delar upp alexandrinraden i två delar, som vid läsning tyckas sammanfalla:

»Ein GräntzStein böser Zeit / Ein Schlawfftrunck alter Reben»

o. s. v.

Borgarens tal i Kunga Skald omfattar stroferna 165—207.¹ Om detta liksom om de övriga ständens orationer inför Svea har Lamm påpekat, att man här finner få direkta lån från Marinis L'Adone. Han hävdar, att Dahlstierna i prästens och köpmannens tal har velat visa sina geografiska kunskaper.² Elovson har framhållit, hur Dahlstierna i köpmannens (borgarens) tal anspelar på politiska förhållanden.³ Det gäller emellertid här som ofta annars, att innehållet mycket väl kan vara ett uttryck för vad skalden vill säga men att dikten stilistiskt kan vara påverkad av utländska mönster. Det är i den tyska barockdiktningen vanligt, att en mängd främmande länder och personer uppräknas. Inte minst är detta fallet i begravningspoesi. Man vill därigenom berömma den döde. (Så torde även i prästens och köpmannens tal den viktigaste orsaken till uppräkningarna vara att förhärliga Carl XI.) När t. ex. Lohenstein i dikten »Wahrer Adel Herrn Siegmund von Puchers»⁴ skall göra denne person så utmärkt som möjligt, uppräknar han även länder och platser, som Pucher besökt (»Niederland, Frankreich, Engeland, Welschland, Sicilien, Sard und Corfe, und das mit Inseln fast beseete Mittel-Meer».⁵ Liksom Dahlstierna i

¹ *Samlade dikter* 1, s. 107 ff.

² Lamm, *Olof Dalin*, s. 45.

³ Elovson, *Köpmannens tal i Kunga Skald (Samlaren 1927, s. 64 ff.)*. Jämför Lamm, *Gunno Dahlstierna*, s. 94 ff!

⁴ Lohenstein, *a. a.* 1, Hyacinthen, s. 12 ff.

⁵ Lohenstein, *a. a.*, s. 15, v. 19 ff.

I en undersökning av Dahlstiernas dikt Saxa-Kalaas skriver Erik Noreen: »— — rim mellan *i* och *y* äro vanliga hos Dahlstierna, t. ex. *lyste: hyste: wijste* KS 16, *nyia: bija* 'bida' GK 109, men särskilt i TH, t. ex. *By, blij* 257. *blijr: bryr* 80, *drijfwa: klyfwa: blifwa* 80, *kyssa: gissa* 65, *fylles: stilles* 89, etc.»¹ Noreen talar dock inte om varför »rim mellan *i* och *y* äro vanliga hos Dahlstierna». Orsaken till att det i Den Trogna Heerden finnes så många dylika är emellertid Dahlstiernas beroende av Lohensteins och Hofmanswaldaus tyska översättningar. För att visa detta skall jag ge några exempel.

<i>Hofmanswaldau</i> : ²	<i>Dahlstierna</i> : ³
s. 14 v. 37—38: <i>erfüllt: gestillt</i>	s. 216 v. 193—194: <i>upfyllt: stilt</i>
» 16 » 2—3: <i>angefüllet: gestillet</i>	» 217 » 234—235: <i>upfyllt: stilt</i>
» 18 » 36—38: <i>Grillen: erfüllen</i>	» 220 » 73—75: <i>Grüller: hyller</i>
» 33 » 14—15: <i>erfüllt: gestillet</i>	» 236 » 205—206: <i>upfylla: illa</i>
» 49 » 18—19: <i>küssen: wissen</i>	» 253 » 180—181: <i>kyssa: gissa</i>
» 69 » 27—28: <i>drücket: schicket</i>	» 273 » 232—233: <i>trycker: skicker</i>
» 97 » 2—4: <i>Wild: erfüllt</i>	» 303 » 90—91: <i>wildt: upfyldt</i>

Analoga härmed äro följande, där Dahlstierna fått rimmen *i* : *ö*, emedan han översatt de tyska orden på *i* : *ü*:

s. 41 v. 34—35: <i>zieren: führen</i>	s. 245 v. 227—228: <i>sijra: föra</i>
» 66 » 34—35: <i>ziehrt: führt</i>	» 270 » 124—125: <i>sijrer: förer</i>

Ett annat slag av rim i Dahlstiernas skrifter äro de på *e* (*ä*) : *ö*. Även i detta fall är han påverkad av tyskan:

s. 4 v. 19—21: <i>vermehren: lehren: hören</i>	s. 204 v. 104—106: <i>förmera: lära: höra</i>
» 48 » 15—17: <i>verehret: zugehöret</i>	» 251 » 138—140: <i>ärar: tillhörer</i>
» 67 » 17—21: <i>lehren: verstören</i>	» 271 » 148—151: <i>lära: förstöra</i>

Orsaken till att Hofmanswaldau använde sådana rim som de anförda är en dialektal nyans i språket, nämligen en delabialisering (»Entrundung») av *ü* och *ö*. Dessa ljud komma därigenom att närma sig *i*- resp. *e*-ljuden. Moser skriver härom: »In die Ostmitteldeutsche literatursprache — — — musste eine neue schattierung kommen, als das literarische schwergewicht im 3. jahrzehnt (d. v. s. på 1600-talet) nach Schlesien verlegt wurde. — — — Die vokalentrundung wird durch zahlreiche reime *e* : *ö*, *i* : *ü*, *ei* : *eu* erwiesen; graphisch werden die reihen auseinandergehalten.»⁴

Det finns hos Dahlstierna även andra rim, som visa beroende av tyskan. Han låter ofta ord på *-nd* rimma med sådana på *-nt*. I Den Trogna Heerden ha dessa direkta motsvarigheter hos Hofmanswaldau.

¹ Noreen, *En förbisedd dikt af Gunno Dahlstierna, Samlaren* 1915, s. 45. Han tillägger i not 2: »I hela Runii produktion finnas däremot enligt A. Åkerblom, *Runii svenska rim*, endast 7 exempel på rim mellan *i* och *y*.»

² C. H. v. H., *a. a.*, *Der Getreue Schäfer*.

³ Dahlstierna, *Samlade dikter* 1.

⁴ Moser, *Historisch-grammatische einföhrung in die frühneuhochdeutschen Schrift-dialekte*, Halle a. d. S., 1909, s. 57 ff. Se även Mitzka, *Deutsche Mundarten* (i: *Studien-föhrer*. Schriftenreihe zur Einföhrung in das gesamte wissenschaftliche Studium. Gruppe I. Band 24. Heidelberg 1943), s. 120! Att det är tyskan, som haft inflytande också på andra svenska författare, när dessa begagna rim mellan *i* och *y*, tycks framgå av följande. I *Samuel Columbus' Bibliske Werld* sampt andre hans Poetiske skrifter finnas dels svenska, dels tyska dikter. I de förra träffas bara ett rim *i* : *y*. I de senare, som uppta endast en mindre del av boken, förekomma de däremot på flera ställen.

Hofmanswaldau:

s. 4 v. 5—7:	<i>unkbektndt: Brandt</i>
» 10 » 30—32:	<i>Mund: kund</i>
» 12 » 4—5:	<i>entbrandt: unbekandt</i>
» 19 » 16—17:	<i>Pfand: zugesandt</i>
» 23 » 33—35:	<i>Hand: Pfand</i>
» 69 » 9—10:	<i>Brand: beygesandt</i>

Dahlstierna:

s. 203 v. 90 ff.:	<i>fandt, band</i>
» 211 » 34—36:	<i>Mund: kundt</i>
» 212 » 84—85:	<i>hand: obekandt</i>
» 220 » 91—92:	<i>Pandt: Land</i>
» 225 » 83—85:	<i>Hand: Pandt</i>
» 273 » 214—215:	<i>Brand: Pant</i>

I tyskan gynnades de ovannämnda rimmen av uttalet. Detta blev däremot ej förhållandet, när de överfördes till svensk diktning. Här blevo de oregelbundna. Dahlstiernas starka beroende av andra schlesiska skolan har bidragit till många orena rim i hans skrifter. Det kan vara av intresse att i detta avseende göra en liten jämförelse mellan hans svenska och tyska diktning. År 1696 skrev han två bröllopsdikter, den ena på svenska och den andra på tyska.¹ Den förra omfattar cirka 450 verser, den senare omkring 130. Trots den förras större längd har den blott två rim mellan *i* och *y*: *gifta* : *syffta*², *stiftat* : *syftat*³, ett mellan *i* och *ö*: *Gifter* : *dröffter*⁴, samt ett mellan *e* och *ö*: *Herdar* : *wördar*.⁵ I den senare däremot förekomma fem *i:ü*-rim: *Liebe* : *trübe*, *verliebet* : *übet*, *bewirthen* : *Myrten*, *Gründen* : *befinden*, *Lieben* : *betrüben*⁶ och ett *-nd* : *-ndt* -rim: *Brand* : *bekandt*.⁷ Fastän Dahlstierna begagnar dylika rim även i sina svenska dikter, så är han alltså mer sparsam med dem här än i de tyska. Han vet tydligen, att sådana passa bättre i det främmande språket än i hans modersmål.

Avsikten med denna uppsats har varit att visa några beröringspunkter mellan Dahlstiernas och andra schlesiska skolans diktning. Det förnekas inte, att vissa uttryck, som behandlats — framför allt barocka stilegenomligheter — ha likheter även med annan poesi än Hofmanswaldaus och Lohensteins. Det är dock tydligt, att Dahlstierna i hög grad är beroende av nämnda tyska skola. Då det är efter hans vistelse i Tyskland på 1680-talet, som detta inflytande börjar, och då det även är vid denna tid, som hans barockstil blir särskilt tydlig⁸, så är det möjligt, att det var under hans utrikesvistelse och genom andra schlesiska skolan, som han blev avgörande påverkad av barockdiktningen. Vägen till de italienska förebilderna har för honom sannolikt gått genom de tyska.

¹ *Samlaren* 1940, s. 105 ff.

² *A. a.*, s. 108, rad 2—1 nedifrån.

³ *A. a.*, s. 113, rad 29—30.

⁴ *A. a.*, s. 108, rad 10—9 nedifrån.

⁵ *A. a.*, s. 109, rad 7—8.

⁶ *A. a.*, s. 114, rad 19—20; s. 115, rad 29—30 och 33—34; samma sida, rad 12—11 nedifrån och s. 116, rad 21—22.

⁷ *A. a.*, s. 114, rad 25—26.

⁸ Lamm, *Gunno Dahlstierna*, s. 47.